

нах України. – Фастів, 1998. 3. *Воейков А.Е.* Воздействие человека на природу. – М., 1949. 4. *Гладкова Л.И.* Использование рекультивированных земель в сельском и лесном хозяйстве. Обзорная информация. – М., 1977. 5. *Данько В.Н.* Лесные рекультивации отвалов открытых разработок Ураины, их состояние и задачи // Прогнозирование использования земельных ресурсов Украинской ССР и Молдавской ССР. – Т. 2. – К., 1971. 6. *Дороненко Е.П.* Рекультивация земель нарушенных открытыми разработками. – М., 1979. 7. Екологічна ситуація Житомирщини // Статистичний збірник. – Житомир-К., 1988. 8. *Келеберда Т.Н., Данько В.Н.* Биологическая активность мелиорированных грунтов промышленных разработок // Рекультивация земель, нарушенных при добыче полезных ископаемых. – Тарту, 1975. – С. 93–100. 9. *Колесник М.И.,*

Зибровская А.В. Геологический отчет о детальной разведке Кмитовского и Стрижевского участков Коростишевского бурогольного месторождения. – Ч. 1. – Днепропетровск, 1948. 10. *Костриця М.Ю.* Географія Житомирської області. – Житомир, 1993. 11. *Руденко Л.Г.* та ін. Еколого-географічні дослідження території України. – К., 1990. 12. Статистичний щорічник України за 2004 рік. – К., 2004. 13. Лесотаксационный справочник / Под ред. В.К. Захарова. – Минск, 1962. 14. Программа и методика биогеоценологических исследований. – М., 1974. 15. *Дослехова Б.А.* Методика полевого опыта (с основами статистической обработки результатов исследований). – М., 1968.

Надійшла до редколегії 04.09.2007

УДК 911.3

В. Пацюк, асп.

ІНДУСТРІЯ ДОЗВІЛЛЯ ЯК СКЛАДОВА ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ

Висвітлюються та аналізуються сутнісні ознаки індустрії дозвілля як складової туристичної сфери. Розглядаються варіанти проведення дозвілля, здійснюється спроба його класифікації. Доводиться необхідність розвитку даного сектору індустрії туризму.

An essences signs of industry of leisure as a component of tourist sphere are lighted and analyzed. The variants of leadthrough of leisure are examined; the attempt of his classification is carried out. It is proved the necessity of development of given to the sector of industry of tourism.

Постановка проблеми. Останні два десятиріччя відзначаються поглибленим інтересом до проблем туризму, що обумовило активізацію прикладних досліджень туристичної сфери та її складових. Однією з таких складових є індустрія дозвілля, різні аспекти якої розглядаються географією туризму та рекреаційною географією, а от чіткого визначення даного напрямку немає. Пояснюється це як відсутністю критерію виділення сегментів цієї індустрії, так і низьким рівнем її вивченості. Існує надзвичайно велика різноманітність підприємств, покликаних створювати і організовувати умови для проведення дозвілля, єдина класифікація яких відсутня, що, в свою чергу, ускладнює процес збору, систематизації та узагальнення інформації, яка стосується даного сектору. Це породжує необхідність формулювання поняття "індустрія дозвілля", виділення підприємств, що вона включає, та відповідне, концептуальне представлення ознак, за якими дані підприємства можна групувати.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є дослідити особливості функціонування індустрії дозвілля та на основі цього дати комплексне її формулювання; зробити детальний аналіз процесу дозвілля та за змістовними ознаками класифікувати його.

Основні результати дослідження. Відштовхуючись від того, що *індустрія туризму* розглядається як міжгалузевий господарський комплекс, який спеціалізується на створенні турпродукту, здатного задовольняти специфічні потреби населення в проведенні дозвілля в подорожі шляхом виробництва та реалізації товарів і послуг туристичного призначення [2, с. 60], ми спробували трактувати *індустрію дозвілля* як складову туристичної індустрії, куди входять підприємства розважального, культурно-просвітницького, спортивного та оздоровчого типу, основною метою яких є створення умов для повноцінного проведення відпочинку, задоволення духовних потреб людини, відновлення її психічних та фізичних сил.

Загалом для позначення даного сектору туристичної сфери, поряд із дефініцією "індустрія дозвілля", часто використовуються аналогічні їй "індустрія відпочинку", "індустрія розваг". Проте поняття "відпочинок" має дещо ширше значення, ніж "дозвілля" і включає відновлення сил через зміну або припинення діяльності з короткою перервою [3, с. 8]. Поняття ж "індустрія розваг", що використовує у своїх працях В.А. Квартальнов [1, с. 82], ми навпаки вважаємо завузьким, оскільки при проведенні дозвілля люди переслідують не лише розважальну мету.

Необхідність стимулювання розвитку індустрії дозвілля доводиться наступною тріадою переваг: 1) рівень її розвитку безпосередньо впливає на туристичний вибір певного регіону; 2) вона сприяє відновленню психофізіологічних сил місцевого населення, задіяного в господарській діяльності; 3) збільшує надходження до місцевого бюджету.

У нашому дослідженні ми орієнтувалися на дозвілля, що люди проводять поза межами власної оселі, не приймаючи до уваги ті види діяльності, якими вони під час відпочинку займаються вдома.

Види діяльності, здійснюваної під час дозвілля, можуть бути найрізноманітнішими: фізичні навантаження (прогулянки, спорт), аматорські заняття (збирання ягід, грибів, мисливство, риболовля), зацікавлення світом мистецтв (відвідування театрів, кіно, музеїв, участь у художній самодіяльності), інтелектуальна діяльність, спілкування за інтересами на основі вільного вибору, розваги (активні, пасивні), подорожі заради задоволення тощо [3, с. 8].

Ознайомившись із різноманітними аспектами проведення дозвілля, ми спробували його класифікувати за різними ознаками:

1. *За кількістю учасників – індивідуальне* (самостійне відвідування певних закладів, таких як театри, музеї, парки, бібліотеки, характерне, як правило, для самотніх людей або для осіб, що вирішили усамітнитись), *сімейне* (відпочинок у колі родини: виїзд на природу, відвідування концертних програм), *групове* (колективне проведення дозвілля разом з друзями: відпочинок в казино, дискотеках, барах).

2. *За віковою ознакою – молодіжне* (характерний активний відпочинок з відвідуванням розважальних закладів, дискотек, спортивних змагань), *доросле* (переважає відвідування закладів ресторанного типу, кіно-театрів, концертних залів), *"третього віку"* (відвідування театрів, музеїв, садово-паркових зон).

3. *За характером організації – активне* (проведення відпочинку характеризується значними витратами фізичних сил – відвідування дискотек, спортивних установ тощо), *пасивне* (відрізняється розміреним проведенням часу – відвідування бібліотек, театрів, парків тощо).

4. *За сезонністю – можливість цілорічного відпочинку* (у закладах під дахом), *сезонне* (відпочинок у природних умовах).

5. *За територіальною ознакою – міське* (безпосередньо в межах міста), *приміське* (проводиться в примі-

ських зонах та сільській місцевості, як правило, відвідування баз відпочинку).

6. *За тривалістю* – короткочасне (кілька годин), середньої тривалості (1-3 дні), довготривале (понад 3 дні).

7. *За метою (за головним мотивом)* – розважальне (відпочинок на дискотеках, в розважальних комплексах), культурно-пізнавальне (театри, музеї), спортивне (зайняття спортом та відвідування різноманітних змагань), рекреаційне (відвідування парків, пляжів, баз відпочинку), змішане (поєднуються декілька типів).

8. *За доступністю* – загальнодоступне (не потребує значних прибутків – відвідування парків, музеїв, театрів), доступне для середнього класу (заклади ресторанного типу, бази відпочинку), елітне (відвідування закритих еліт-клубів).

9. *За умовами організації* – природні (парки, пляжі), штучностворені (казино, спортивні клуби, театри тощо).

10. *За гостротою отримуваних відчуттів* – спокійне (не викликає значних переживань), екстремальне (підвищує рівень адреналіну: стрибки з парашутом, дайвінг, маунтинбайкинг тощо).

11. *За орієнтацією інтересів* – професійно орієнтоване, конфесійно орієнтоване, вільно орієнтоване.

До індустрії дозвілля відносяться підприємства (організації, заклади), що мають за мету створити умови для ефективного відпочинку. Такими одиницями є підприємства з яскраво вираженим розважальним характером діяльності – цирки, зоопарки, атракціони, парки

відпочинку тощо; різноманітні видовищні підприємства – театри, кінотеатри, концертні зали. Багато людей проводить вільний час займаючись спортом та відвідуючи спортивно-видовищні заходи, що відбуваються на стадіонах, в спортивних залах, басейнах; інші – долучаючись до культурних цінностей (в бібліотеках, музеях, на виставках).

Хоча до індустрії дозвілля відносять підприємства різної направленості, проте діяльність більшості з них пов'язана із задоволенням потреб людини у розвагах. У той же час, до основних характеристик процесу розважання відносять: добровільний вибір виду розваг людиною; необмежений перелік видів розваг; попередню підготовку особистості до споживання розваг; постійну зміну розваг; комбінування розваг з іншими заняттями (наприклад, відпочинок та розваги, спорт та розваги, розваги та навчання); періодичність споживання розваг [1, с. 84].

Проаналізувавши особливості функціонування вищерозглянутих закладів, ми спробували їх класифікувати за різними ознаками (табл. 1).

Таблиця 1. Класифікаційні ознаки засобів дозвілля

Ознаки	Типи засобів дозвілля
За віковою ознакою	для молоді, для дорослих, для осіб "третього віку"
За територіальною ознакою	міські, приміські
За функцією	розважальні, культурно-просвітницькі, спортивні, оздоровчі
За доступністю	загальнодоступні, доступні для середнього класу, елітні.
За терміном дії	постійнодіючі, тимчасоводіючі
За формою власності	приватні, державні
За вмістимістю	малі (до 50 чоловік), середні (50 – 500), великі (понад 500)
За вартістю	платні, безкоштовні
За рівнем сервісу	визначається відповідно до якості інженерно-технічного оснащення, рівня обслуговування, набору основних і додаткових послуг
За розміщенням по відношенню до інших закладів даної сфери	Одиничне, групове (на невеликій території розміщено декілька закладів), комплексне (декілька закладів розміщено під одним дахом – різноманітні розважальні комплекси)
За періодом виникнення	традиційні, новітні

Соціальний ефект розвитку індустрії дозвілля проявляється в тому, що вона впливає на формування нових особистих та суспільних потреб та їх подальше задоволення; сприяє отриманню моральної насолоди та пізнанню духовних цінностей; слугує відновленню людини як трудової одиниці, а це опосередковано впливає на підвищення ефективності праці, внесення робітниками креативних ідей в трудовий процес.

У той же час, сучасна ситуація в Україні характеризується за період становлення незалежності розпадом індустрії дозвілля, сформованої ще в радянські часи, і виникненням нових тенденцій, пов'язаних зі зростанням в умовах ринкової економіки тих чи інших потреб (наприклад, казино, еліт-клуби тощо). Водночас, переважна більшість закладів спрямована на задоволення потреб платоспроможного населення, ті ж установи, що є доступними для широких верств населення перебувають в умовах морального виснаження.

Ще однією тенденцією, що має не зовсім позитивний зміст, є переорієнтація населення на проведення дозвілля, пов'язане з розвагами (відвідування дискотек, казино, залів гральних автоматів), та заняття престижними видами спорту (шейпінг, боулінг, більярд, великий теніс), тоді як інтерес до проведення дозвілля, спрямованого на

культурне збагачення, постійно знижується (відвідування музеїв, театрів, виставкових залів).

Висновки. Враховуючи постійно зростаючі потреби населення в оздоровленні, відпочинку та позитивних враженнях, необхідно активізувати зусилля з оптимізації розвитку індустрії дозвілля. Перш за все, необхідно вирішити такі завдання:

- заохочувати та стимулювати прибуткові інвестиції в індустрію дозвілля з метою удосконалення та розширення її інфраструктури;
- забезпечити внутрішню конвертованість послуг шляхом підвищення їх якості та розширення асортименту, поліпшення умов обслуговування відпочиваючих;
- сприяти впровадженню нових технологій та інновацій;
- урізноманітнювати структуру та розширювати мережу закладів відпочинкового типу;
- зробити доступними установи відпочинку та розваг для всіх категорій населення;
- диверсифікувати пропозицію із врахуванням інтересів та можливостей всіх вікових, професійних та соціальних прошарків населення.

1. Квартальнов В.А. Туризм: Учебник. – М., 2003. 2. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг (геопросторові аспекти) – К., 2005. 3. Стафійчук В.І. Рекреація: Навчальний посібник. – К., 2006.

Надійшла до редколегії 11.09.2007

УДК 911.3

С. Мархонос, асп.

СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ АСПЕКТИ ВИВЧЕННЯ ПРАЦЕРЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ТУРИСТИЧНОЇ СФЕРИ УКРАЇНИ

Розкрито сутність працересурсного потенціалу туристичної сфери і його територіальної організації. Визначено проблеми територіальної організації працересурсного потенціалу туристичної сфери України та фактори його формування.

The features of forming labour potential and territorial organization of tourism are considered in the article. The author draws attention to the problems of territorial organization of labour potential of tourism in Ukraine and defines the factors of its formation.

Туризм є явищем складним і багатоплановим. Туристична сфера є однією із складових економіки України, її діяльність спрямована на створення конкурентоспроможних на світовому ринку національних туристичних послуг на основі використання природної, соціальної, культурної спадщини та кадрового потенціалу країни. Один з найважливіших напрямків програми її реформ у нашій країні – перебудова систем управління галуззю. Особливе значення ця проблема набуває на рівні тих галузей, місце яких у ринковій економіці повністю змінюється на сучасному етапі, до таких галузей відносяться й туристична сфера.

Визначальними для майбутнього України є формування трудового потенціалу і перспективи його реалізації. Рівень і якість трудового потенціалу в період трансформації економіки вимагає переосмислення наукового доробку з питань його розвитку, регулювання зайнятості населення та врахування в дослідженнях тих суперечностей, умов та чинників, що визначають перспективи економічного зростання держави та утвердження нової економічної моделі зайнятості.

Суттєві перетворення в суспільстві найбільше впливають на процеси відтворення працересурсного потенціалу. Депопуляція і поглиблення процесу старіння населення у поєднанні із загальною соціально-економічною кризою і падінням рівня життя людей в Україні призвели до істотних змін якості працересурсного потенціалу. Актуальність географічного дослідження цих проблем посилюється у зв'язку з необхідністю вирішення конкретних завдань становлення регіональних та локальних ринків праці та регулювання зайнятості населення.

Туристична сфера з кожним роком набуває все більшого значення і важливим питанням є забезпечення її трудовими ресурсами. Саме тому, дуже важливим етапом є формування працересурсного потенціалу та його територіальна організація.

Мета статті полягає у дослідженні та обґрунтуванні суспільно-географічної сутності розвитку, структури та функцій працересурсного потенціалу туристичної сфери.

Трудові ресурси – це частина працездатного населення, яка володіє фізичними і розумовими здібностями і знаннями, необхідними для здійснення корисної діяльності [1, с. 19].

Поняття "працересурсний потенціал" було введено в обіг ще на початку 90-х років минулого століття, але кожний науковець визначає це поняття по-своєму. Працересурсний потенціал – це ширше поняття ніж робоча сила та трудові ресурси, він характеризує можливу кількість і якість праці і включає сукупність якостей, які визначають працездатність індивідів, в тому числі їх фізичний, психологічний і моральний потенціал, обсяг загальних і спеціальних знань і навичок [2, с.15]. Працересурсний потенціал – це сукупність кількісних і якісних характеристик здібностей і можливостей працездатного населення, що реалізуються, чи можуть бути реалізовані через існуючу систему відносин за участю у суспільнокорисному виробничому процесі [3, с.4].

Працересурсний потенціал туристичної сфери відтворюється в межах трьох основних підсистем: демографічної, соціально-економічної і соціально-психологічної.

Відтворення працересурсного потенціалу населення України і туристичної сфери перебуває в даний час у кризовому стані, а його динаміка характеризується зниженням народжуваності, шлюбоутворення, зростанням смертності, кількості розлучень, рівня безробіття, захворюваності працюючих.

Територіальна організація працересурсного потенціалу – відносно відокремлена функціонально-територіальна система, відкрита в бік відтворювальної бази регіону, в якій провідне місце належить самовідтворювальній функціональній одиниці (працересурсного потенціалу). Як суспільно-географічна система територіальна організація працересурсного потенціалу відображає закономірності відтворення працересурсного потенціалу на рівнях областей, окремих населених пунктів і систем розселення. Її властивістю є відносна стійкість у часі і просторі характеристик працевідтворювальних процесів, що пов'язані з особливістю розвитку регіонів. Умовою збалансовано розвитку території є не скільки наявність працересурсного потенціалу, скільки його впорядкованість в галузевому та територіальному відношенні [5, с. 81].

Дослідження працересурсного потенціалу в туризмі включає кілька послідовних взаємопов'язаних етапів:

- теоретико-методологічний (включає розробку концепції розвитку системи, виявлення елементів системи, компонентного складу, ієрархічних рівнів, системо-утворюючих зв'язків, вибір методів і основних напрямків дослідження);
- аналітичний (проведення аналізу демогеоситуації та стану ринку праці, виявлення особливостей функціонування і розвитку окремих їх складових; проводиться ретроспективний аналіз, що є передумовою прогнозування і визначає основні тенденції демогеографічного процесу, виявляє проблеми);
- прогнозний (розробка науково обґрунтованого прогнозу розвитку системи і створення моделі її стану на перспективу; визначає резерви і оптимальні параметри подальшого розвитку усіх підсистем працересурсного потенціалу з метою раціонального і ефективного його функціонування);
- практичний (дозволяє розробити конкретні пропозиції і рекомендації щодо регулювання відтворення працересурсного потенціалу, проаналізувати можливі варіанти розвитку).

Системне географічне вивчення працересурсного потенціалу туристичної сфери передбачає дослідження територіальних спільностей людей з точки зору динаміки, особливостей природного і механічного руху, статевовікової структури і умов, що забезпечують їх відтворення.

Як будь яка галузь економіки, туристична сфера потребує постійного притоку висококваліфікованих кадрів, організаторів і управлінців внутрішнього і міжнародного туризму, екскурсоводів, економістів, юристів, спеціалістів сфери обслуговування тощо.